

Restitutiecommissie

Jaarverslag 2022

Jaarverslag 2022

Inhoud

Woord vooraf	7
1. Inleiding	11
2. Het Nederlandse restitutiebeleid	14
2.1 Beknopte voorgeschiedenis	14
2.2 Taakstelling en werkwijze Restitutiecommissie	15
2.3 Criteria voor rechtsherstel	16
3. Een terugblik op het jaar 2022	18
3.1 Leden van de Restitutiecommissie en het secretariaat	18
3.2 Activiteiten en Adviezen	19

4. Cijfermatig overzicht adviezen	38
4.1 Stand van zaken 2002 t/m 2022	38
4.2 Rijkscollectiezaken	39
4.3 Zaken betreffende voorwerpen buiten de Rijkscollectie	40
4.4 Stand van zaken eind 2022	40
Bijlagen	42
1. Herbenoemingsbesluit commissielid dr. S.G. Cohen-Willner van 25 april 2022	42
2. Index van de adviezen van de Restitutiecommissie op zaaknummer (2002 t/m 2022)	42

Vanuit de commissie en het secretariaat is in 2022 meer nadruk gelegd op frequente, persoonlijke contactmomenten met verzoekers om zo duidelijkheid, uitleg en begrip te bieden. De commissie streeft er ook in 2023 naar om betrokkenen bij restitutieverzoeken te ontmoeten, hun gelegenheid te geven tot hoor en wederhoor, tot het stellen van vragen en het delen van inzichten.

Dick Oostinga

Woord vooraf

Nadat de aan de coronapandemie gerelateerde beperkingen werden opgeheven, konden de onderzoekers van het Expertisecentrum Restitutie/NIOD in de loop van 2022 weer onbelemmerd voortgang maken met hun werk. Meerdere onderzoeksrapporten konden worden opgeleverd aan de Restitutiecommissie, die daarmee haar adviestaak weer in volle omvang kon oppakken.

In het jaar 2022 werden zes adviezen uitgebracht: drie adviezen aan de Staatssecretaris voor Cultuur en Media met betrekking tot objecten uit de rijkscollectie en drie bindende adviezen met betrekking tot andere objecten.

Voorts heeft de Restitutiecommissie een schikking kunnen bevorderen tussen partijen in de al lang lopende zaak tussen de familie Gutmann en de gemeente Rotterdam met betrekking tot elf majolica schotels uit de collectie van Museum Boijmans Van Beuningen, waarover hierna meer in dit jaarverslag.

Met het verstrijken van de tijd zal de Restitutiecommissie vaker te maken krijgen met hiaten of onduidelijkheden in de herkomst van cultuurgoederen waarvan restitutie wordt verzocht.

Waar mogelijk zal de commissie in dergelijke gevallen het initiatief nemen tot overleg tussen partijen met het oogmerk dat over en weer inzicht en begrip ontstaat voor elkanders achtergronden, standpunten en belangen. Wanneer dit overleg tussen partijen kan leiden tot een schikking, geniet dat de voorkeur boven een bindend advies.

Deze aanpak past ook bij de uitgesproken noodzaak voor de Restitutiecommissie om in de contacten met betrokkenen transparant en empathisch te zijn.

Vanuit de commissie en het secretariaat is in 2022 meer nadruk gelegd op frequente, persoonlijke contactmomenten met verzoekers om zo duidelijkheid, uitleg en begrip te bieden. De commissie streeft er ook in 2023 naar om betrokkenen bij restitutieverzoeken te ontmoeten, hun gelegenheid te geven tot hoor en wederhoor, tot het stellen van vragen en het delen van inzichten.

Op deze manier doet de commissie recht aan het binnen het restitutiebeleid centraal staande streven naar rechtvaardigheid.

Begin 2023 werd de commissie geconfronteerd met het vertrek van twee leden. De voorzitter en de plaatsvervangend voorzitter hebben in januari hun ontslag ingediend. Per 1 februari 2023 is ondergetekende door de Staatssecretaris voor Cultuur en Media benoemd tot plaatsvervangend voorzitter. Om deze reden schrijf ik het voorwoord voor dit jaarverslag. Ik wil hier benadrukken dat rondom het vertrek er geen verschil van inzicht heeft bestaan in de toepassing van het restitutiebeleid (beoordelingskader en reglement) en dat alle adviezen van 2022 eensgezind tot stand zijn gekomen. Het in 2021 aangepaste beleid en beoordelingskader zijn en blijven bij alle adviezen de ongewijzigde leidraad voor de commissie.

Ten tijde van het schrijven van dit voorwoord zijn een nieuwe voorzitter - prof. mr. A.I.M. (Toon) van Mierlo - en een nieuw commissielid - mr. C.J.H. (Corjo) Jansen - benoemd die 15 augustus 2023 respectievelijk 1 september 2023 in functie zullen treden.

Dick Oostinga

foto: Museum Boijmans Van Beuningen

Inleiding

1. Inleiding

In de jaren van het naziregime (1933-1945) is op grote schaal kunst geroofd van meestal joodse eigenaren. Een geroofd kunstwerk kan thans in bezit zijn van de Nederlandse overheid, een museum of een particulier. Om vast te stellen of een kunstobject als gevolg van het naziregime is onvreemd, kan een teruggaveverzoek worden ingediend bij de Adviescommissie Restitutieverzoeken Cultuurgoederen en Tweede Wereldoorlog (kortweg: de Restitutiecommissie).

Dit jaarverslag rapporteert over de werkzaamheden van de Restitutiecommissie en haar medewerkers in het jaar 2022.

Leeswijzer

In hoofdstuk 2 volgt een beknopte voorgeschiedenis van de Restitutiecommissie, haar adviestaken en het geldende Nederlandse restitutiebeleid. Hoofdstuk 3 geeft inzicht in de adviezen en verrichte activiteiten. Tot slot wordt in hoofdstuk 4 een cijfermatig overzicht gegeven van de uitgebrachte adviezen gedurende de jaren 2002 tot en met 2022.

foto: Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed

Het Nederlandse restitutiebeleid

2. Het Nederlandse restitutiebeleid

2.1 Beknopte voorgeschiedenis

In de jaren 1933-1945 werden door de nazi's op grote schaal kunstwerken, antieke voorwerpen, sieraden en andere objecten van culturele waarde in beslag genomen, geroofd of (onder dwang) aangekocht van zowel particulieren als kunsthandels in heel Europa.

Na de bevrijding kwamen de geallieerden een groot deel van deze cultuurgoederen in met name Duitsland op het spoor, waarna deze naar het land van herkomst werden teruggebracht. Deze zogenoemde recuperatie ging gepaard met de opdracht aan nationale overheden om de teruggevoerde kunst te beheren en te bezorgen bij de rechtmatige eigenaren of hun erfgenamen (restitutie).

In Nederland werd de Stichting Nederlands Kunstbezit (SNK) belast met de recuperatie- en restitutiewerkzaamheden. In de periode na de oorlog hebben de SNK en haar taakopvolgers een deel van de gerecupereerde cultuurgoederen teruggegeven aan de oorspronkelijke eigenaren. De cultuurgoederen die na de oorlog niet werden gerestitueerd, werden in de jaren vijftig van de vorige eeuw deels geveild door de Nederlandse Staat. Het restant werd ondergebracht in de Nederlands Kunstbezit-collectie (NK-collectie), als onderdeel van de Rijkscollectie, de kunstcollectie van de Nederlandse Staat.

Vanaf eind jaren negentig is in binnen- en buitenland opnieuw aandacht ontstaan voor het tijdens de Tweede Wereldoorlog geroofde kunstbezit. Deze aandacht leidde tot de door vierenzeventig landen ondertekende *Washington Principles on Nazi Confiscated Art* (1998). De Washington Principles roepen op tot het vinden van een 'just and fair solution' voor gevallen van 'nazi confiscated art', bij voorkeur langs de weg van alternatieve geschillenbeslechting. Nederland was een van de ondertekenaars van de Washington Principles.

Bij besluit van 16 november 2001 is de Adviescommissie Restitutieverzoeken Cultuurgoederen en Tweede Wereldoorlog (kortweg: de Restitutiecommissie) ingesteld om te adviseren over restitutieverzoeken, een vorm van door de Washington Principles voorgeschreven alternatieve geschillenbeslechting. In april 2021 is het Instellingsbesluit van de Restitutiecommissie vervangen. In dit nieuwe [Instellingsbesluit](#) is het beoordelingskader op basis waarvan de Restitutiecommissie verzoeken beoordeelt, aangepast. De aanpassingen zijn doorgevoerd in vervolg op de aanbeveling uit de evaluatie van het Nederlandse restitutiebeleid die op verzoek van de Minister van OCW heeft plaatsgevonden.

Huidige bezitters (bijvoorbeeld musea) alsmede oorspronkelijke eigenaren of hun nabestaanden c.q. rechtsopvolgers kunnen tot de dag van vandaag restitutieverzoeken indienen bij de Restitutiecommissie.

Een digitaal historisch overzicht

Met veel zorg heeft de Restitutiecommissie op haar website een tijdlijn samengesteld die het verhaal vertelt van de kunstroof door de nazi's en de naoorlogse afwikkeling ervan in Nederland, waarbij zowel de 'grote geschiedenis' als individuele lotgevallen worden weergegeven.

Neem een kijkje op restitutiecommissie.nl/geschiedenis

2.2 Taakstelling en werkwijze Restitutiecommissie

De Restitutiecommissie adviseert de Staatssecretaris van Cultuur en Media (OCW) over teruggevorderen op het gebied van kunstwerken die in het bezit zijn van de Nederlandse Staat (rijkscollectie en NK-collectie). De staatssecretaris toetst of de commissie zich aan de kaders en beleidslijnen heeft gehouden. Vervolgens neemt de staatssecretaris de beslissing over het restitutieverzoek.

Als een kunstwerk niet in bezit is van de Nederlandse Staat, brengt de Restitutiecommissie een bindend advies uit over teruggave aan de huidige bezitter van het kunstwerk en de (erfgenamen van de) voormalige eigenaar van het kunstwerk.

Bij alle verzoeken dient het te gaan om verzoeken om teruggave van cultuurobjecten waarvan de oorspronkelijke eigenaar onvrijwillig het bezit heeft verloren door omstandigheden die direct verband hielden met het naziregime.

Onderzoek

Bij restitutieverzoeken gaat een uitgebreid onderzoek vooraf aan het uitbrengen van een advies. De Restitutiecommissie kan een beroep doen op het Expertisecentrum Restitutie (ECR, onderdeel van het NIOD) om onderzoek te doen naar de historische feiten. In vrijwel alle zaken ligt een feitenoverzicht van het ECR ten grondslag aan het door de commissie uit te brengen advies.

Hoor en wederhoor

De commissie hanteert een zorgvuldige procedure gebaseerd op hoor en wederhoor. Dit betekent onder meer dat de verzoekers om restitutie en de huidige bezitter binnen een ruime termijn de gelegenheid krijgen te reageren op het feitenoverzicht van het ECR. Dit brengt ook mee dat de commissie een mondelinge behandeling houdt tenzij beide partijen te kennen geven dat zij daarvan afzien. Bovendien stelt de commissie haar advies of bindend advies pas vast nadat zij partijen in de gelegenheid heeft gesteld op een concept van dat advies of bindend advies te reageren.

Behandelduur

De behandelduur van een adviesverzoek varieert per zaak. Zo is de procedure langer wanneer het historisch onderzoek tijdrovend is. Dit kan liggen aan de grootte of de aard van het noodzakelijke onderzoek. Zo zal een onderzoek langer duren indien het ECR voor het vergaren van informatie afhankelijk is van archieven in het buitenland.

2.3 Criteria voor rechtsherstel

Bij het beantwoorden van de vraag of rechtsherstel moet plaatsvinden, hanteert de Restitutiecommissie drie criteria die zij achtereenvolgens toepast:

- Oorspronkelijke eigendom
- Onvrijwillig bezitsverlies
- soms: Goede trouw bij de verwerving

Is de Staat de bezitter van het cultuurgoed, dan gelden alleen de eerste twee criteria. Is daaraan voldaan, dan adviseert de Restitutiecommissie de staatssecretaris tot restitutie zonder voorwaarden.

Is een ander dan de Staat de bezitter, dan wordt ook naar het derde criterium gekeken: goede trouw bij de verwerving. Als voldaan is aan de vereisten van oorspronkelijke eigendom en onvrijwillig bezitsverlies en deze bezitter *niet* te goeder trouw was of zich niet op goede trouw wil beroepen, dan volgt restitutie zonder voorwaarden. Was deze bezitter *wel* te goeder trouw en wil hij zich hierop beroepen, dan besluit de Restitutiecommissie óf tot restitutie zonder voorwaarden óf tot een bemiddelende oplossing. Bij die bemiddelende oplossing kunnen alle omstandigheden van het geval in aanmerking worden genomen, mits steeds voldaan wordt aan de verplichting van principe 8 (*a fair and just solution*) van de Washington Principles.

N.B. In de drie zaken waarin de Restitutiecommissie in 2022 een bindend advies heeft uitgebracht, is het criterium van de goede trouw niet aan de orde gekomen omdat de betrokken bezitters (gemeenten) alle nadrukkelijk hebben afgezien van een beroep op de goede trouw bij de verwerving van de betrokken cultuurgoederen.

Afwijzing opnieuw beoordelen

Als een verzoek in het verleden met toepassing van het oude beoordelingskader op basis van belangenafweging is afgewezen, kan de Restitutiecommissie die zaak op verzoek met toepassing van het nieuwe beoordelingskader opnieuw beoordelen.

Voor meer informatie over de door de Restitutiecommissie gevolgde procedures bij haar advies-taken wordt verwezen naar de website van de [commissie](#) en de website van de [Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed](#), die namens de staatssecretaris verantwoordelijk is voor de beslissing over restitutieverzoeken met betrekking tot objecten die in bezit zijn van de Staat.

foto: Museum Boijmans Van Beuningen

Een terugblik op het jaar 2022

3. Een terugblik op het jaar 2022

3.1 Leden van de Restitutiecommissie en het secretariaat

De Restitutiecommissie bestond gedurende het verslagjaar uit de volgende leden.

mr. J. (Jacob) Kohnstamm (*voorzitter*)

mr. E.H. (Els) Swaab (*plaatsvervangend voorzitter*)

dr. J.F. (Jaap) Cohen

dr. S.G. (Saskia) Cohen-Willner

dr. J.H. (Jan) van Kreveld

mr. D. (Dick) Oostinga

dr. C.C. (Claartje) Wesselink

Herbenoeming

Saskia Cohen-Willner is per 13 mei 2022 herbenoemd voor een periode van drie jaar ([bijlage 1](#)).

Secretariaat

De leden van de Restitutiecommissie werden gedurende het verslagjaar bij de uitvoering van hun taak ondersteund door mr. E.M. (Else) van Sterkenburg MA (secretaris), A. (Lida) Flesschedrager (adjunct-secretaris), A.W.G. (Tonie) Brandse (officemanager) en met ingang van april 2022 I. (Icha) El Achkar (procescoördinator). Tot april 2022 heeft A. (Annemarie) Janssen (projectmedewerker) het secretariaat ondersteund. Voor de externe communicatie is H. (Hannah) van der Weg tot en met augustus 2022 betrokken geweest, waarna zij is opgevolgd door M. (Martine) Pauli (communicatieadviseur).

Het secretariaat van de Restitutiecommissie is gevestigd in het Nationaal Archief, Prins Willem-Alexanderhof 20 in Den Haag.

3.2 Activiteiten en Adviezen

Het onrecht dat in de naziperiode velen is aangedaan - in het bijzonder aan Joden, Roma en Sinti - is onherstelbaar. Teruggave aan nabestaanden van de oorspronkelijke eigenaren c.q. rechthebbenden van tijdens de Tweede Wereldoorlog geroofde kunst is vandaag de dag nog een van de weinige mogelijkheden om enige vorm van rechtsherstel te realiseren.

3.2.1 Adviezen 2022

In 2022 had de Restitutiecommissie achtentwintig zaken in behandeling en heeft zij zes adviezen uitgebracht. De commissie kwam in totaal dertien keer bijeen in een reguliere vergadering - deels fysiek en deels digitaal met een videoverbinding en twee keer voor een mondelinge behandeling met partijen.

Hierna volgen de samenvattingen van de adviezen die de Restitutiecommissie in 2022 heeft uitgebracht. De samenvattingen zijn weergegeven in chronologische volgorde, waarbij de datum van de vaststelling van een advies als uitgangspunt is genomen. De volledige tekst van de adviezen is gepubliceerd op www.restitutiecommissie.nl.

Tekening Huwelijk van Tobias en Sara door
Pieter Coecke van Aelst (foto: RMA)

Soort advies: Rijkscollectie

Adviesdatum: 3 juni 2022

Periode bezitsverlies: 1933-1940

Oorspronkelijke eigenaar: particulier

Plaats bezitsverlies: Buiten Nederland

1. Samenvatting advies inzake Feldmann II (RC 1.176)

De Restitutiecommissie heeft het verzoek van de erven Arthur Feldmann (1877-1941) tot teruggave van de tekening *Huwelijk van Tobias en Sara* (1540-1545) door de kunstenaar Pieter Coecke van Aelst (I) (RP-T-1964-44) beoordeeld aan de hand van onderzoek door het Expertisecentrum Restitutie (ECR). Volgens de commissie is uit dit onderzoek gebleken dat de tekening naar alle waarschijnlijkheid afkomstig is uit de particuliere collectie van de joodse verzamelaar Arthur Feldmann te Brno. Tevens is uit onderzoek en tal van getuigenverklaringen voldoende aannemelijk geworden dat Feldmann de tekening op de dag van de Duitse inval in Tsjechoslowakije, 15 maart 1939, onvrijwillig is kwijtgeraakt. Op die dag viel de Gestapo de villa van de familie Feldmann binnen en werden alle bezittingen, waaronder de kunstcollectie, geconfisqueerd.

De tekening is na de Tweede Wereldoorlog op 16 oktober 1946 ter veiling ingebracht bij Sotheby & Co te Londen. Op de veiling behoorde de tekening van Coecke van Aelst tot hetzelfde lot (nr. 42) als de schets *Staande vrouw met sluier* door Hendrick Goltzius, waarover de commissie op 15 mei 2006 een toewijzend advies uitbracht (RC 1.32). Beide tekeningen werden aangekocht door 'Scharff'. De tekening van Coecke van Aelst werd na diverse bezitsovergangen in 1964 aangekocht door het Rijksmuseum Amsterdam.

Een belangrijke aanwijzing dat de tekening voorheen tot de collectie van Feldmann behoorde zijn de aantekeningen op de achterkant van de tekening. Deze zijn hoogstwaarschijnlijk van de hand van Arthur Feldmann, zoals blijkt uit een toelichting van dr. Stijn Alsteens in het rapport van de door de Rijksdienst Cultureel Erfgoed (RCE) om advies gevraagde Toetsingscommissie Beschermwaardigheid (TCB). Bovendien zijn recent in het onderzoek van het ECR vier geannoteerde exemplaren van de catalogus van de Londense Sotheby & Co veiling uit 1946 naar voren gekomen, waarin door drie bekende kunsthistorici en een gerenommeerde kunsthandelaar is aangetekend dat de tekening tot de collectie van Feldmann heeft behoord.

Aangezien het werk op dit moment in bezit is van de Staat en deze in geen enkel geval een beroep zal doen op eventuele verwerving te goeder trouw, heeft de commissie naar dit aspect geen onderzoek gedaan. Nu de commissie geen taak heeft in de uitvoering van de Erfgoedwet heeft zij enkel kennisgenomen van het advies van de TCB. De commissie heeft de Staatssecretaris Cultuur en Media geadviseerd de tekening *Huwelijk van Tobias en Sara* aan de erven van Arthur Feldmann te restitueren.

Ga naar het advies inzake Feldmann (II)

NK 1408 - Christus aan het kruis met Maria, Maria Magdalena en Johannes de Evangelist (foto: RCE)

Soort advies: NK-collectie

Adviesdatum: 13 juni 2022

Periode bezitsverlies: 1933-1940

Oorspronkelijke eigenaar: particulier

Plaats bezitsverlies: Nederland

2. Samenvatting advies inzake Lisser & Rosenkranz (B) (RC 1.195-B)

De commissie heeft het verzoek beoordeeld van een van de erfopvolgers van Franz Wilhelm Koenigs (1881-1941) tot teruggave van 26 schilderijen die in het bezit zijn geweest van de naamloze vennootschap N.V. Bankierskantoor Lisser & Rosenkranz (hierna: L&R) te Amsterdam.

Franz Wilhelm Koenigs is een van de aandeelhouders is geweest van L&R. L&R is op 2 april 1940 in liquidatie getreden. De liquidatie is beëindigd op 30 september 1962.

L&R was een rechtspersoon die het bankiersbedrijf uitoefende en om die reden geen rechtspersoon waarbinnen een kunstcollectie bijeen werd gehouden of een kunsthandel werd gedreven.

In haar advies Koenigs (II) RC 4.123 heeft de commissie destijds vastgesteld dat L&R onder andere de geclaimde kunstwerken in fiduciaire eigendom heeft verkregen van Franz Wilhelm Koenigs, als zekerheid voor de nakoming van de verplichtingen van Koenigs jegens L&R uit een laatstelijk tussen Koenigs en L&R op 1 juni 1935 aangegane overeenkomst.

Door het in liquidatie treden van L&R op 2 april 1940, werden de verplichtingen van Koenigs opvraagbaar. Koenigs heeft nog diezelfde dag de door hem reeds in fiduciaire eigendom aan L&R overgedragen kunstcollectie ook feitelijk aan L&R geleverd. L&R is aansluitend begonnen met het te gelde maken van de kunstwerken.

De commissie heeft vastgesteld dat Franz Wilhelm Koenigs in zijn hoedanigheid van aandeelhouder van L&R geen mede-eigenaar is geweest van een of meer van de in het restitutieverzoek opgenomen 26 kunstwerken. Dit betekent dat niet voldaan is aan het eigendomsvereiste van § 2 van het Beoordelingskader, zodat het restitutieverzoek van verzoeker reeds daarom niet gehonoreerd kan worden. Dit heeft op grond van de eerste volzin van § 3 van het Beoordelingskader tot gevolg, dat de commissie niet toekomt aan beoordeling van de vraag of de verkoop van de kunstwerken na 2 april 1940 heeft geleid tot onvrijwillig bezitsverlies door omstandigheden die direct verband hielden met het naziregime. Gelet op het beoordelingskader kon de commissie niet anders dan tot afwijzing van het restitutieverzoek adviseren.

Ga naar het advies inzake Lisser & Rosenkranz (B) (RC 1.195-B)

Blick auf Murnau mit Kirche door
Wassily Kandinsky (foto Peter Cox, Eindhoven)

Soort advies: Bindend advies

Adviesdatum: 12 september 2022

Periode bezitsverlies: 1940-1945

Oorspronkelijke eigenaar: particulier

Plaats bezitsverlies: onbekend

3. Samenvatting bindend advies inzake Stern-Lippmann / Gemeente Eindhoven II (RC 5.178)

De commissie heeft een verzoek van 25 februari 2019 tot restitutie van het schilderij *Blick auf Murnau mit Kirche* van de kunstenaar Wassily Kandinsky beoordeeld. Van dat werk is de gemeente Eindhoven sinds 1951 de eigenaar; het bevindt zich vanaf die tijd in het Van Abbemuseum in Eindhoven. In een bindend advies van 29 januari 2018 had de commissie een eerder verzoek tot restitutie van dit werk afgewezen, omdat niet met de vereiste mate van aannemelijkheid kon worden vastgesteld dat het werk tijdens het naziregime uit het bezit was geraakt van Johanna Margarethe Stern-Lippmann (1874-1944), de Joodse (over)grootmoeder van verzoekers.

Het verzoek tot heroverweging van de gemeente en verzoekers is ingediend op grond van nieuwe feiten die zouden blijken uit correspondentie en lijsten van kunstwerken, die voordien niet bekend waren bij de commissie. De commissie heeft vastgesteld dat deze stukken inderdaad nova bevatten.

Die nieuwe feiten en de naar aanleiding daarvan ingestelde nieuwe onderzoeken hebben de commissie tot de conclusie gebracht dat nu wel voldoende aannemelijk is dat het schilderij tijdens het naziregime uit het bezit van Margarethe Stern-Lippmann is geraakt.

De gewijzigde conclusie van de commissie berust op de drie navolgende overwegingen, waarbij de commissie op grond van de Washington Principles mede rekening heeft gehouden met 'unavoidable gaps or ambiguities in the provenance in light of the passage of time and the circumstances of the Holocaust era'.

1. Kunsthandelaar Karl Legat heeft het werk in 1951 aan de gemeente verkocht. De inventariskaart van het Van Abbemuseum bevat als herkomstinformatie: '*vroeger verz. A. Kaufmann; door diens in Nederl. wonende dochter verkocht Légat. (Opg. Légat)*'. Aannemelijk is geworden dat 'A. Kaufmann' ziet op de kunstenaar Arthur Kaufmann (1888-1971). Maar op grond van de nieuwe onderzoeken is onaannemelijk dat Legat het werk inderdaad van hem of zijn dochter heeft gekocht en is het hoogst onaannemelijk dat Kaufmann ooit in het bezit van het werk is geweest. Voorts duidt de koopprijs die Legat aan Kaufmanns dochter zou hebben betaald, erop dat Legat het werk pas na de oorlog heeft verworven, terwijl het gezin Kaufmann Nederland al voor de bezetting heeft verlaten. Overigens heeft de gemeente laten weten dat zij niet twijfelt aan haar goede trouw bij de aankoop van het werk, maar zich niet op goede trouw wil beroepen.
2. Uit de nieuwe door verzoekers ingebrachte stukken blijkt dat de familie van verzoekers er tot in 1952 vanuit ging dat de Kandinsky nog in haar bezit was. Pas toen in juni 1952 door een taxateur werd onderzocht welke kunstwerken nog daadwerkelijk aanwezig waren, bleek de Kandinsky niet meer in het bezit van de familie te zijn. De commissie acht het op grond van de beschikbare gegevens onaannemelijk dat het werk na de bezetting uit het bezit van de familie is geraakt.

3. In de nieuwgevonden stukken bevindt zich een ansichtkaart van *Blick auf Murnau mit Kirche* van Kandinsky, die de echtgenote van kunsthandelaar Myrtil Frank in 1966 aan een derde stuurde. Op die ansichtkaart schrijft zij: 'This was our Kandinsky'. Die mededeling en het feit dat haar echtgenoot in de oorlog betrokken was bij (pogingen tot) transacties van werken uit het bezit van de (over)grootmoeder van verzoekers, maken aannemelijk dat zij en Frank de *Blick auf Murnau mit Kirche* op enig moment in hun bezit hebben gekregen.

Uit 1, 2 en 3 in hun samenhang bezien leidt de commissie af dat aannemelijk is dat het werk niet vóór de bezetting uit het bezit van Margarethe Stern-Lippmann is geraakt, evenmin na de bezetting door de familie is verkocht, maar tijdens de bezetting uit Margarethe's bezit is geraakt en in het bezit van het echtpaar Frank is gekomen. Omdat Margarethe's bezitsverlies tijdens de bezetting heeft plaatsgevonden en zij een particulier was die wegens haar Joodse afkomst tot een vervolgte bevolkingsgroep behoorde, wordt op grond van criterium 3.1 van het door de commissie te hanteren beoordelingskader aangenomen dat haar bezitsverlies onvrijwillig was. Daarom adviseert de commissie het schilderij van Kandinsky aan de erven van de oorspronkelijke eigenaresse te restitueren.

Ga naar het bindend advies inzake Stern-Lippmann / Gemeente Eindhoven II (RC 5.178)

Eén van de twee zoutvaten door
Johannes Lutma
(foto: Rijksmuseum Amsterdam)

Soort advies: Rijkscollectie

Adviesdatum: 14 november 2022

Periode bezitsverlies: 1933-1940

Oorspronkelijke eigenaar: particulier

Plaats bezitsverlies: buiten Nederland

4. Samenvatting advies inzake Budge II (RC 1.175)

De Restitutiecommissie heeft het verzoek beoordeeld van de gezamenlijke erfopvolgers van Emma Budge (1852-1937) tot teruggave van twee zoutvaten door kunstenaar Johannes Lutma (1584-1669). Uit onderzoek door het Expertisecentrum Restitutie (ECR) is naar voren gekomen dat de zoutvaten afkomstig zijn uit de particuliere collectie van de Joodse Emma Budge. Tevens is voldoende aannemelijk geworden dat haar erfgenamen het bezit van de zoutvaten na 1933 in Duitsland onvrijwillig zijn kwijtgeraakt.

Vast staat dat de zoutvaten op een onbekend moment deel zijn gaan uitmaken van de kunstverzameling van het echtpaar Budge uit Hamburg. Emma Budge had na de machtsovername door de nazi's een aantal wilsbeschikkingen gemaakt met betrekking tot de bestemming en verkoop van haar kunstverzameling, waaraan de executeurs-testamentair na haar dood in 1937 geen uitvoering hebben kunnen geven. Tegen haar aanwijzingen in zijn de zoutvaten, samen met een gelijk lijkend paar zoutvaten, onder de hamer gekomen bij het inmiddels 'geariseerde' veilinghuis van Paul Graupe in Berlijn. De twee paar zoutvaten werden aangekocht door een niet nader identificeerbare persoon genaamd 'Graetzer'.

Vervolgens zijn de zoutvaten achtereenvolgens in handen gekomen van de antiquair A. Vecht te Amsterdam, kunstverzamelaar H.P. Doodeheefver te Hilversum en kunst- en antiekhandel Firma D. Katz te Dieren. Hierna zijn de kunstwerken in bezit gekomen van W.J.R. Dreesmann. Deze zakenman en verzamelaar bracht een grote collectie van aan Amsterdam gerelateerde cultuurgoederen bijeen. In maart 1960 zijn de twee paar zoutvaten bij veilinghuis Frederik Muller in Amsterdam gekocht door de Gemeente Amsterdam. Deze verkocht één paar zoutvaten aan de Staat ten behoeve van het Rijksmuseum Amsterdam, waar het paar zich op dit moment bevindt. Het Amsterdam Museum kreeg het andere paar zoutvaten van de gemeente in bruikleen.

Nu Emma Budge en haar erfgenamen wegens hun Joodse afkomst tot een vervolgte bevolkingsgroep behoorden en het bezitsverlies tijdens het naziregime heeft plaatsgevonden, dient de commissie op grond van criterium 3.1 van het te hanteren beoordelingskader aan te nemen dat het bezitsverlies onvrijwillig was, tenzij nadrukkelijk anders zou blijken. De door Emma Budge doorgevoerde wijzigingen in haar testament kunnen niet los gezien worden van de politieke verhoudingen in Duitsland en de opkomst van het naziregime. Door de druk die op de executeurs-testamentair is uitgeoefend - waardoor hun handelwijze sterk afweek van hetgeen het testament van Emma Budge beoogde - was het laten veilen van de zoutvaten geen vrije keuze. Daarnaast is het aannemelijk dat de erven Budge door de forse anti-Joodse maatregelen niet vrij over de opbrengst van de veiling konden beschikken. Het bezitsverlies was dan ook niet vrijwillig.

De commissie heeft de Staatssecretaris Cultuur en Media geadviseerd het paar zoutvaten door Johannes Lutma dat zich op dit moment in het Rijksmuseum Amsterdam bevindt te restitueren aan de gezamenlijke erfopvolgers van Emma Budge.

Ga naar het advies inzake Budge II (RC 1.175)

Bekerschroef uit 1642 door Andries Grill en kiezelaardewerken Sultanabad-schaal ca. 1285-1400 (foto's: Kunstmuseum Den Haag)

Soort advies: bindend advies

Adviesdatum: 14 november 2022

Periode bezitsverlies: 1933-1940

Oorspronkelijke eigenaar: particulier

Plaats bezitsverlies: buiten Nederland

5. Samenvatting bindend advies inzake Budge / Gemeente Den Haag (RC 3.179)

De Restitutiecommissie heeft het verzoek beoordeeld van de rechthebbenden op de nalatenschap van Emma Budge (1852-1937) tot teruggave van een bekerschroef door kunstenaar Andries Grill (1604-1665) en een schaal van kiezelaardewerk (anoniem, Sultanabad, ca.1285-1400). Uit onderzoek door het Expertisecentrum Restitutie (ECR) is naar voren gekomen dat deze kunstwerken afkomstig zijn uit de particuliere collectie van de Joodse Emma Budge. Tevens is voldoende aannemelijk geworden dat haar erfgenamen het bezit van de kunstwerken na 1933 in Duitsland onvrijwillig zijn kwijtgeraakt.

Vast staat dat de kunstwerken op een onbekend moment deel zijn gaan uitmaken van de kunstverzameling van het echtpaar Budge uit Hamburg. Emma Budge had na de machtsovername door de nazi's een aantal wilsbeschikkingen gemaakt met betrekking tot de bestemming en verkoop van haar kunstverzameling, waaraan de executeurs-testamentair na haar dood in 1937 geen uitvoering hebben kunnen geven. Tegen haar aanwijzingen in zijn de bekerschroef en de schaal onder de hamer gekomen bij het inmiddels 'geariseerde' veilinghuis van Paul Graupe in Berlijn, waar ze zijn aangekocht door het toenmalige Gemeentemuseum Den Haag.

Nu Emma Budge en haar erfgenamen wegens hun Joodse afkomst tot een vervolgte bevolkingsgroep behoorden en het bezitsverlies tijdens het naziregime heeft plaatsgevonden, dient de commissie op grond van criterium 3.1 van het te hanteren beoordelingskader aan te nemen dat het bezitsverlies onvrijwillig was, tenzij nadrukkelijk anders zou blijken. De door Emma Budge doorgevoerde wijzigingen in haar testament kunnen niet los gezien worden van de politieke verhoudingen in Duitsland en de opkomst van het naziregime. Door de druk die op de executeurs-testamentair is uitgeoefend - waardoor hun handelwijze sterk afweek van hetgeen het testament van Emma Budge beoogde - was het laten veilen van de bekerschroef en de schaal geen vrije keuze. Daarnaast is het aannemelijk dat de erven Budge door de forse anti-Joodse maatregelen niet vrij over de opbrengst van de veiling konden beschikken. Het bezitsverlies was dan ook niet vrijwillig.

De commissie heeft de Gemeente Den Haag geadviseerd om de bekerschroef door Andries Grill en de schaal van kiezelaardewerk (anoniem, Sultanabad, ca. 1285-1400) die zich bevinden in het Kunstmuseum Den Haag te restitueren aan de rechthebbenden op de nalatenschap van Emma Budge.

Ga naar het bindend advies inzake Budge / Gemeente Den Haag (RC 3.179)

Twee zoutvaten van gedeeltelijk verguld zilver uit 1643 door Johannes Lutma (foto: Amsterdam Museum)

Soort advies: bindend advies

Adviesdatum: 16 november 2022

Periode bezitsverlies: 1933-1940

Oorspronkelijke eigenaar: particulier

Plaats bezitsverlies: buiten Nederland

6. Samenvatting bindend advies inzake Budge / Gemeente Amsterdam (RC 3.181)

De Restitutiecommissie heeft het verzoek beoordeeld van de rechthebbenden op de nalatenschap van Emma Budge (1852-1937) tot teruggave van twee zoutvaten door kunstenaar Johannes Lutma (1584-1669). Uit onderzoek door het Expertisecentrum Restitutie (ECR) is naar voren gekomen dat de zoutvaten afkomstig zijn uit de particuliere collectie van de Joodse Emma Budge. Tevens is voldoende aannemelijk geworden dat haar erfgenamen het bezit van de zoutvaten na 1933 in Duitsland onvrijwillig zijn kwijtgeraakt.

Vast staat dat de zoutvaten op een onbekend moment deel zijn gaan uitmaken van de kunstverzameling van het echtpaar Budge uit Hamburg. Emma Budge had na de machtsovername door de nazi's een aantal wilsbeschikkingen gemaakt met betrekking tot de bestemming en verkoop van haar kunstverzameling, waaraan de executeurs-testamentair na haar dood in 1937 geen uitvoering hebben kunnen geven. Tegen haar aanwijzingen in zijn de zoutvaten, samen met een gelijklijkend paar zoutvaten, onder de hamer gekomen bij het inmiddels 'geariseerde' veilinghuis van Paul Graupe in Berlijn. De twee paar zoutvaten werden aangekocht door een niet nader identificeerbare persoon genaamd 'Graetzer'.

Vervolgens zijn de zoutvaten achtereenvolgens in handen gekomen van de antiquair A. Vecht te Amsterdam, kunstverzamelaar H.P. Doodeheefver te Hilversum en kunst- en antiekhandel Firma D. Katz te Dieren. Hierna zijn de kunstwerken in bezit gekomen van W.J.R. Dreesmann. Deze zakenman en verzamelaar bracht een grote collectie van aan Amsterdam gerelateerde cultuurgoederen bijeen. In maart 1960 zijn de twee paar zoutvaten bij veilinghuis Frederik Muller in Amsterdam gekocht door de Gemeente Amsterdam. Het Amsterdam Museum kreeg één paar zoutvaten in bruikleen; het andere paar werd door de gemeente verkocht aan de Staat ten behoeve van het Rijksmuseum Amsterdam, waar het paar zich op dit moment bevindt.

Nu Emma Budge en haar erfgenamen wegens hun Joodse afkomst tot een vervolgte bevolkingsgroep behoorden en het bezitsverlies tijdens het naziregime heeft plaatsgevonden, dient de commissie op grond van criterium 3.1 van het te hanteren beoordelingskader aan te nemen dat het bezitsverlies onvrijwillig was, tenzij nadrukkelijk anders zou blijken. De door Emma Budge doorgevoerde wijzigingen in haar testament kunnen niet los gezien worden van de politieke verhoudingen in Duitsland en de opkomst van het naziregime. Door de druk die op de executeurs-testamentair is uitgeoefend - waardoor hun handelwijze sterk afweek van hetgeen het testament van Emma Budge beoogde - was het laten veilen van de zoutvaten geen vrije keuze. Daarnaast is het aannemelijk dat de erven Budge door de forse anti-Joodse maatregelen niet vrij over de opbrengst van de veiling konden beschikken. Het bezitsverlies was dan ook niet vrijwillig.

De commissie heeft de Gemeente Amsterdam geadviseerd het paar zoutvaten door Johannes Lutma dat zich op dit moment in het Amsterdam Museum bevindt te restitueren aan de rechthebbenden op de nalatenschap van Emma Budge.

Ga naar het bindend advies inzake Budge / Gemeente Amsterdam (RC 3.181)

3.2.2 Activiteiten

De Restitutiecommissie borgt veel kennis over nazi-roofkunst. Deze kennis past de commissie toe in haar werkzaamheden op het gebied van advies bij restitutieverzoeken. Daarnaast deelt de Restitutiecommissie haar expertise met betrokken partijen, samenwerkingspartners en overige geïnteresseerden. Dit doet zij onder andere door het geven van lezingen, het organiseren van symposia en het publiceren van videomaterialen en artikelen. Door actief in te zetten op externe communicatie rondom o.a. de adviezen, vergroot de Restitutiecommissie de zichtbaarheid en bekendheid van haar werkzaamheden en de aandacht voor restitutie in Nederland. In het licht hiervan vonden in 2022 diverse activiteiten plaats waarvan hieronder enkele worden uitgelicht.

Restitutie in beeld: Familie Isay/Adelsberger

In opdracht van de commissie is een video geproduceerd waarin de erven Adelsberger/Isay en de voorzitter van de Restitutiecommissie vertellen hoe met nieuw ontdekt bronnenmateriaal alsnog is vastgesteld dat twee kunstwerken tijdens het naziregime (1933-1945) onvrijwillig uit eigendom zijn geraakt van de overgrootouders van de verzoekers. De video is online – met Engelse ondertiteling – te bekijken [op de website](#).

Nieuwsbrief Netwerk Europese Restitutiecommissies

Internationale samenwerking

In 2017 hebben de vijf Europese restitutiecommissies de wens uitgesproken tot nadere samenwerking en kennisdeling. Dat heeft geleid tot de oprichting van het *Network of European Restitution Committees on Nazi-Looted Art*. Het is een informeel samenwerkingsverband tussen de restitutiecommissies van vijf landen in Europa: Duitsland, Frankrijk, Nederland, Oostenrijk en het Verenigd Koninkrijk. Het netwerk geeft o.a. een periodieke *Newsletter* uit met bijdragen over restitutiezaken vanuit de deelnemende landen. Jaarlijks wordt het voorzitterschap gewisseld. Gedurende het verslagjaar was het de beurt aan de Beratende Kommission NS-Raubkunst (Duitsland). Bekijk [de newsletter\(s\)](#) op de website van de Restitutiecommissie.

Alumnibijeenkomst

Om stil te staan bij het 20-jarig bestaan van de Restitutiecommissie werd op 19 mei 2022 een bijeenkomst met oud-leden van de commissie en oud-medewerkers van het toenmalige bureau georganiseerd. Tijdens de bijeenkomst werd gereflecteerd op oud en nieuw restitutiebeleid. Ook werd via een uitgebreide presentatie in woord en beeld gezamenlijk teruggeblikt op de adviezen die in de afgelopen jaren werden uitgebracht en op de nationale en internationale activiteiten waaraan vanuit de commissie werd deelgenomen.

LinkedIn

In 2022 is de Restitutiecommissie een pilot gestart met communicatie via LinkedIn. In een jaar tijd heeft de pagina op LinkedIn 198 volgers en 223 unieke bezoekers getrokken. De posts worden positief ontvangen. Op een laagdrempelige manier wordt zo een breder publiek geïnformeerd over het werk van de RC.

foto: Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed

Bezoek CCNL met Staatssecretaris

Op 28 maart 2022 bracht de nieuwe Staatssecretaris van Cultuur en Media, Gunay Uslu, een werkbezoek aan CollectieCentrum Nederland (CC NL) in Amersfoort. CC NL is het landelijk depot waar diverse museale objecten worden beheerd, waaronder de zogenoemde 'NK-collectie': cultuurobjecten die na de Tweede Wereldoorlog naar Nederland zijn teruggebracht en nu in beheer zijn van de Nederlandse staat. In de NK-collectie bevinden zich nog altijd enkele duizenden kunstwerken die destijds door de nazi's zijn geroofd. Het Nederlands restitutiebeleid is een van de belangrijke dossiers die de staatssecretaris onder haar hoede heeft. De betrokken organisaties - Restitutiecommissie, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) en Expertisecentrum Restitutie (ECR) van het NIOD Instituut voor oorlogs-, holocaust- en genocidestudies - gaven een uitgebreide toelichting op het werk. Na de presentatie volgde in CollectieCentrum Nederland een rondleiding langs objecten uit de NK-collectie, de restauratieateliers en de fotostudio.

Simon Goodman bekijkt de majolica schotels in Depot Boijmans Van Beuningen (foto: Museum Boijmans Van Beuningen)

Restitutie in beeld: Familie Gutmann - Museum Boijmans Van Beuningen

Op 6 september zijn zes zestiende-eeuwse majolicaschalen teruggegeven aan de erven van de familie Gutmann na een schikking tussen het museum en de erven op initiatief van de Restitutiecommissie.

Het streven van de Restitutiecommissie is om tot een advies te komen op basis van onderzoek door het Expertisecentrum Restitutie. Omdat partijen in dit geval tot een schikking waren gekomen, heeft de Restitutiecommissie in dit geval geen bindend advies uitgebracht.

Van de overdracht is een video gemaakt. De video is online - met Nederlandse en Engelse ondertiteling - te bekijken [op de website](#).

Lezingen

De Restitutiecommissie deelt haar expertise met betrokken partijen, samenwerkingspartners en overige geïnteresseerden. Dit doet zij onder andere door het geven van lezingen. Zo heeft commissielid Van Kreveld op 20 maart voor het Genootschap voor de Joodse Wetenschap in Nederland een online lezing over het werk van de commissie gegeven. Commissielid Oostinga heeft op 21 november een lezing gegeven voor studenten van Studievereniging Sirius van het Utrecht Law College. Daarnaast heeft hij op 7 december samen met Tony Baumgartner van de Spoliation Advisory Panel, op uitnodiging van prof. dr. Matthias Weller van de Universiteit van Bonn, via een gezamenlijk online college voor rechtenstudenten en andere belangstellenden uit Tel Aviv en Bonn gesproken over de implementatie van het Nederlandse en het Engelse restitutiebeleid.

foto: Nationaal Archief/Collectie Spaarnestad/Pim Stuijbergen

Cijfermatig overzicht adviezen

4. Cijfermatig overzicht adviezen

4.1 Stand van zaken 2002 t/m 2022

De Restitutiecommissie is sinds de aanvang van haar werkzaamheden in januari 2002 tot aan eind 2022 over 200 zaken door de Minister van OCW om een advies verzocht. Van deze zaken hebben er 167 betrekking op cultuurgoederen uit de Rijkscollectie; 158 daarvan zijn verzoeken 'in eerste aanleg' en 9 betreffen een verzoek om heroverweging van een eerder uitgebracht advies. Bij de overige 33 zaken gaat het om voorwerpen uit het bezit van anderen dan de Rijksoverheid zoals lagere overheden, stichtingen of particulieren.

De in paragraaf 4.2 verwerkte gegevens hebben betrekking op alle zaken die de Rijkscollectie betreffen. In paragraaf 4.3 wordt ingegaan op de zaken die betrekking hebben op voorwerpen buiten de Rijkscollectie.

4.2 Rijkscollectiezaken

De 167 aan de commissie voorgelegde Rijkscollectiezaken hebben tot aan het eind van 2022 geleid tot 149 uitgebrachte adviezen. Enkele, waarvan twee in 2022, van de voorgelegde zaken zijn ingetrokken voordat de commissie advies kon geven. Incidenteel werd een zaak samengevoegd met een later ingediend restitutieverzoek. Daarnaast heeft de commissie zich in twee zaken onbevoegd geacht te adviseren.

Van de 149 uitgebrachte adviezen zijn er 72 geheel ten gunste van verzoekers uitgevallen, hebben 58 verzoeken tot een volledige afwijzing geleid, terwijl 19 adviezen strekten tot gedeeltelijke toewijzing en gedeeltelijke afwijzing. De omvang van de zaken varieerde van een claim op een enkel werk tot verzoeken die de teruggave van enkele honderden objecten beoogden. De 149 uitgebrachte adviezen hadden bij benadering betrekking op 1600 geclaimde cultuurgoederen.

Aan de RC voorgelegd		Door de RC uitgebrachte adviezen	
2002	12	2002	5
2003	4	2003	7
2004	9	2004	2
2005	16	2005	7
2006	15	2006	12
2007	35	2007	16
2008	12	2008	15
2009	10	2009	16
2010	6	2010	10
2011	2	2011	13
2012	5	2012	9
2013	3	2013	7
2014	8	2014	2
2015	6	2015	7
2016	2	2016	5
2017	4	2017	7
2018	3	2018	-
2019	1	2019	3
2020	4	2020	2
2021	6	2021	1
2022	4	2022	3
Totaal	167	Totaal	149

4.3 Zaken betreffende voorwerpen buiten de Rijkscollectie

Tot eind 2022 heeft de Restitutiecommissie in het kader van restitutieverzoeken buiten de Rijkscollectie 33 zaken in behandeling gekregen en in 22 zaken een bindend advies uitgebracht. Tijdens het verslagjaar zijn drie bindend adviezen uitgebracht en is één bindend advieszaak gesloten zonder advies omdat partijen een schikking hadden getroffen (zie paragraaf 3.2.2 over de schikking tussen de familie Gutmann en Museum Boijmans Van Beuningen).

Aan de RC voorgelegd		Door de RC uitgebrachte adviezen	
2006	2	2006	-
2007	1	2007	-
2008	1	2008	3
2009	-	2009	-
2010	-	2010	1
2011	5	2011	-
2012	1	2012	1
2013	2	2013	4
2014	2	2014	-
2015	4	2015	3
2016	3	2016	1
2017	3	2017	-
2018	-	2018	3
2019	5	2019	2
2020	1	2020	1
2021	2	2021	-
2022	1	2022	3
Totaal	33	Totaal	22

4.4 Stand van zaken eind 2022

Aan het eind van het verslagjaar liggen er in totaal negentien zaken voor, waarvan dertien Rijkscollectiezaken en zes voor bindend advies.¹

---

1. Eén bindend advieszaak is komen te vervallen en vier bindend advieszaken zijn gesloten zonder advies, waardoor er zes zaken voorliggen in plaats van elf.

Bijlagen

Bijlagen

---

1. Herbenoemingsbesluit
commissielid dr. S.G. Cohen-Willner
van 25 april 2022

2. Index van de adviezen van de
Restitutiecommissie op zaaknummer
(2002 t/m 2022)

Besluit van de Staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap van 25 april 2022, nr. 32285186, houdende de benoeming van een lid van de Adviescommissie restitutieverzoeken cultuurgoederen en Tweede Wereldoorlog

De Staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap,

Gelet op artikel 3, zesde lid, van het Instellingsbesluit Restitutiecommissie;

BESLUIT:

Enig artikel

Te rekenen vanaf 13 mei 2022 wordt voor een periode van drie jaren herbenoemd tot lid van de Adviescommissie restitutieverzoeken cultuurgoederen en Tweede Wereldoorlog:

- Mevrouw dr. S. G. Cohen-Wilner

Van dit besluit, waarvan mededeling zal worden gedaan in de Staatscourant, wordt een afschrift gezonden aan belanghebbende.

*De Staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap,
G. Uslu*

Index van de adviezen van de Restitutiecommissie op zaaknummer (2002 t/m 2022).

RC-zaaknr.	Advies inzake:	Datum advies
1.1	Paaslam door J. Beuckelaer	25 maart 2002
1.2	De Gutmann-collectie	25 maart 2002
1.3	Venus in de smidse van Vulcanus naar F. Boucher	22 april 2002
1.4	Portret van een man met hazewindhond door Thomas de Keyser en De slapende herbergierster naar Nicolaas Maes	7 april 2003
1.5	Portret van een vrouw met een kleine hond en Gezicht op de Binnen-Amstel met de Blauwbrug	23 september 2002
1.6	De Koenigs-collectie	3 november 2003
1.7	Portret van Don Luis de Requesens y Zuñiga	28 oktober 2002
1.8	Stilleven met gerookte haring, oesters en rookgerei door Floris van Schooten	24 april 2003
1.9	Stilleven met vis op schragentafel door Van Beyeren	18 september 2003
1.10	Kunsthandel J. Stodel	18 april 2005
1.11	Rijn bij Koblenz door Gerard Battem	18 september 2003
1.12	Achttiende-eeuwse Frankfurtse kast	18 september 2003
1.13	Herri met de Bles	29 juni 2005 *
1.14	Drie werken van Troost en Van der Mijn uit buitenlands bezit	7 februari 2005
1.15	Goudstikker	19 december 2005
1.16	Musicerend gezelschap van Dirk Hals	15 december 2003
1.17	Visser te paard van Jozef Israëls	22 maart 2004
1.18	Vier negentiende-eeuwse landschappen	18 mei 2004
1.19	Kunsthandel Vecht	30 maart 2005
1.20	Drie werken van Troost en Van der Mijn uit buitenlands bezit	7 februari 2005
1.22	Familieportret door J.M. Quinckhard	6 maart 2006
1.24	Venus en Amor door J.A. Uytewael	7 september 2005
1.25	Landschap met riviertje en molens van J.M. Graadt van Roggen	27 juni 2005
1.26	Charles, Prince de Rohan Soubise door J.F. Voet en vier achttiende-eeuwse Louis XV fauteuils	3 juli 2006
1.27	Een klapmutsschoteltje en het schilderij Moeder en kind bij de wieg van J.S.H. Kever	12 maart 2007
1.28	Pluimvee van M. d'Hondecoeter en De Heilige Petrus berouwvol van G. Reni	24 april 2006
1.29	Drie mannen in een boot op wild water van A.H. Lier en Berglandschap met kasteel van T. le Feubure	12 juni 2006
1.30	Een zilveren kidoesjbeker	3 april 2006
1.31	Bostaferreel met herder en vee van B.C. Koekkoek	3 juli 2006
1.32	Tekening van Hendrick Goltzius op de achterzijde van een speelkaart	15 mei 2006
1.33	Een meisje in pastorale kleding met een mand door J. van Noordt	12 maart 2007
1.34	Stilleven met vruchten en gevogelte van J. Fyt	14 mei 2007
1.35	Koenigs III (Kiev claim)	14 april 2014
1.36	Portret van een man van N. de Largillière	31 juli 2006
1.37	Kunsthandel Mozes Mogrobi	12 februari 2007
1.38	Nalatenschap Anne Frank	24 april 2006

RC-zaaknr.	Advies inzake:	Datum advies
1.39	Von Marx-May	25 juni 2007
1.41	Landschap met kudde bij een poel van J.S. van Ruysdael	27 november 2006
1.42	Hakker/Anholt	12 maart 2007
1.43	Twee mensen in een interieur naar A. van Ostade	14 mei 2007
1.44	De Besnijdenis, anoniem, voormalige toeschrijving Meester van Kappenburg	18 december 2006
1.46	Kaufmann	18 december 2006
1.47	Vier miskelken en een bisschopsstaf uit de 15e eeuw	14 mei 2007
1.49	Kunsthandel Stodel (II)	7 april 2008
1.50	Marcus de Vries	3 december 2007
1.51	Kunsthandel Mossel	7 januari 2008
1.52	Een achttiende-eeuwse commode in Lodewijk XVI-stijl	12 februari 2007
1.53	Van Brabant	4 februari 2008
1.54	Het uitladen van de hooiwagen van Isaac van Ostade	1 oktober 2007
1.55	Liggend naakt van J.C.B. Sluijters	11 juni 2007
1.56	Een pijlenkoker van bamboe en een eikenhouten driedeurs melkkast	12 maart 2007
1.57	Van Messel	4 februari 2008
1.58	Een achttiende-eeuws Savonnerie tapijt	16 april 2007
1.59	Letowski	6 augustus 2007
1.60	Een bronzen beeld Steenhouwer van C.E. Meunier	13 april 2011
1.61-A	Arnhold (A)	21 november 2011
1.61-B	Arnhold (B)	17 december 2012
1.62	Kunsthandel Staal	7 april 2008
1.63	Bord van geglazuurd porselein en decor met bloemenvaas in familie rose	7 januari 2008
1.64	Kunsthandel Rubens	6 mei 2008
1.65	Nardus	6 april 2009
1.66	Lachmann	3 maart 2008
1.67	Oppenheimer	4 februari 2008
1.68	Weijers	1 december 2008
1.69	Een tinnen maccabeeënlamp	3 december 2007
1.70	Larsen	1 juli 2009
1.71	Behrens	3 juli 2008
1.72	Dotsch	3 juli 2008
1.73	Von Podwinetz	2 juni 2008
1.75	Semmel	1 juli 2009
1.76	May	10 november 2008
1.77	Proehl	9 februari 2009
1.78	Bachstitz	14 september 2009
1.79	Heppner	9 maart 2009
1.80	Von Pannwitz	6 april 2009
1.81	Schönemann	12 oktober 2009
1.82-A	Rosenbaum (A)	31 januari 2011
1.82-B	Rosenbaum (B)	19 december 2011
1.84	Cassirer	6 april 2009
1.86	Wassermann	1 december 2008
1.87	Kunsthandel Van Lier	6 april 2009
1.88	Bachstitz (II)	12 januari 2009
1.89-A	Mautner (A)	12 oktober 2009
1.89-B	Mautner (B)	17 december 2012

RC-zaaknr.	Advies inzake:	Datum advies
1.90-A	Kunsthandel Katz (A)	1 juli 2009
1.90-B	Kunsthandel Katz (B)	17 december 2012
1.91	Adelsberger	9 maart 2009
1.96	Stern	3 mei 2010
1.97	Hollander	12 oktober 2009
1.98	Kunsthandel Koch	3 juni 2013
1.99	Glaser	4 oktober 2010
1.100	Zadick	3 mei 2010
1.101	Wolf	9 november 2009
1.102	Van Aldenburg Bentinck	6 september 2010
1.103	S. van Leeuwen	2 april 2012
1.104	Perzisch medaillontapijt (Wolf/Van den Bergh)	29 maart 2010
1.105	Rosenberg	3 mei 2010
1.106	De Haan	13 oktober 2011
1.107	Morpurgo (II)	5 maart 2012
1.108	Mathiason	31 januari 2011
1.109	Joseph Stodel	7 juni 2010
1.110	Von Goldschmidt-Rothschild	6 december 2012
1.111	Mayer	7 maart 2011
1.112	May (II)	19 september 2011
1.113	Gutmann (II)	29 juni 2010
1.114-A	Een kaststel uit de collectie Gutmann (Gutmann III-A)	6 december 2010
1.114-B	Een sculptuur uit de collectie van Fritz Gutmann (Gutmann III-B)	11 april 2011
1.115-A	Gutmann (IV-A)	19 december 2011
1.115-B	Een Gubbio-schaal uit de collectie Gutmann (Gutmann IV-B)	18 juni 2012
1.116	Hiegentlich	14 november 2011
1.117	Jonas	19 december 2011
4.118	Weijers (II)	6 september 2010
4.119	De Vries (II)	6 september 2012
1.120	Een bronzen beeld Hercules (Oppenheimer II)	7 juni 2011
4.123	Koenigs (II)	12 november 2013
4.124	Larsen (II)	22 maart 2013
4.125	Van Aldenburg Bentinck (II)	5 maart 2012
1.130	Hamburger (II)	9 december 2013
1.132-A	Abraham Katz - Kummerlé (A)	16 oktober 2017
1.132-B	Katz - Kummerlé (B)	18 december 2017
1.133	Wandtapijt Kuisheid met twee putti (Oppenheimer III)	8 april 2013
1.134	Goudstikker - Kummerlé collectie	2 september 2013
1.136	S.B. Levie	27 januari 2014
1.137	Hamburger	4 maart 2013
4.138	Hernieuwd advies Bachstitz	1 december 2015
1.139	Stettiner	2 februari 2015
4.142	Hernieuwd advies De Haan	18 mei 2015
1.143	Bachstitz (III)	1 december 2015
1.145	Mogrobi (II)	20 juli 2015
1.146	Witmond	18 mei 2015
1.147	Wandtapijt	7 maart 2016
1.148	Juda Heijman de Vries	2 februari 2015
1.149	Kinderen aan het strand door Isaac Israels	20 juli 2016

RC-zaaknr.	Advies inzake:	Datum advies
1.150	De Haan (III)	8 november 2016
1.152	Krasicki	20 februari 2017
1.155	Jacobson-Granaat (II)	29 juni 2016
1.156	Gosschalk (II)	16 oktober 2017
1.157	Herbert Gutmann	14 oktober 2019
1.160	Hamburger (III)	29 juni 2016
1.164	Dr. Franz Oppenheimer	14 oktober 2019
1.166	Berolzheimer	4 september 2017
1.167	Pasteltekening door Philippus Endlich	13 november 2017
4.168	Katz	15 november 2017
1.169	Lierens	16 april 2019
4.171	Adelsberger (II)	10 december 2021
1.175	Budge	14 november 2022
1.176	Feldmann (II)	3 juni 2022
1.177	Schilderij Winters Bosgezicht door Klombeck en Verboeckhoven	16 maart 2020
1.184	Alfred en Fanny Mautner	25 november 2020
1.195-B	Lisser & Rosenkranz (B)	13 juni 2022

RC-zaaknr.	Bindend advies inzake:	Datum bindend advies
3.45	Gebed voor de maaltijd van Jan Toorop (Flersheim I)	7 april 2008
3.48	Thames bij London van Jan Toorop (Flersheim II)	3 maart 2008
3.93	Het huwelijk van Tobias en Sarah van Jan Steen (Von Saher/Gemeente Den Haag)	6 oktober 2008
3.95	Road to Calvary, Brunswijker Monogrammist	3 mei 2010
3.126	Riviergezicht met aanlegplaats van M.F. van der Hulst (Sommel/Groninger Museum)	25 april 2013
3.127	Duinlandschap met hertenjacht van Gerrit Claesz. Bleker (Sommel/Gemeente Haarlem)	25 april 2013
3.128	Christus en de Samaritaanse vrouw bij de bron van B. Strozzi (Sommel/De Fundatie)	25 april 2013
3.129	Allegorie op de herfst van Jacob de Wit (Gutmann/Provincie Drenthe)	3 september 2012
3.131	Madonna met wilde rozen van Jan van Scorel (Sommel/Centraal Museum)	25 april 2013
3.135	Raadsel van Nijmegen van Christiaan Coeuershof (Vita Israël/Gemeente Nijmegen)	20 juli 2015
3.140	Twee schilderijen van Ferdinand Bol (Hamburger/Gemeente Roosendaal)	13 april 2015
3.141	Bild mit Häusern door Wassily Kandinsky (Lewenstein/Gemeente Amsterdam)	22 oktober 2018
3.144	Portret van Joan Huydecoper naar Bartholomeus van der Helst	30 maart 2015
3.153	Beslissing inzake elf majolica schotels	1 februari 2016
3.162	Blick auf Murnau mit Kirche door Wassily Kandinsky (Stern-Lippmann/Gemeente Eindhoven)	29 januari 2018
3.163	Bronzen sculptuur Mozes toegeschreven aan Alessandro Vittoria (Budge/De Fundatie)	16 april 2018
3.170	Schilderij Berglandschap met boomstronk door Jacob van Geel (Gosschalk/Gemeente Rotterdam)	11 november 2019
3.172	Tekening Judenviertel in Amsterdam door Max Liebermann (Kirstein/Gemeente Amsterdam)	16 april 2019
5.178	Stern-Lippmann / Gemeente Eindhoven (II)	12 september 2022
3.179	Budge / Gemeente Den Haag	14 november 2022
3.180	Een bronzen wijwateremmer en een bronzen kandelaar (Vita Israël/Gemeente Rotterdam)	13 juli 2020
3.181	Budge / Gemeente Amsterdam	16 november 2022

* geen inhoudelijk advies

Publicatie van:

Adviescommissie Restitutieverzoeken Cultuurgoederen en Tweede Wereldoorlog

Bezoekadres: Prins Willem-Alexanderhof 20

Postadres: Postbus 556

2501 CN Den Haag

070 376 59 92

info@restitutiecommissie.nl

www.restitutiecommissie.nl

Tekst en productie: Secretariaat Restitutiecommissie

Vormgeving: Studio Catsburg

Uitgave: september 2023